

VASILE AVRAM

Gândirea arhaică (II)

(continuare din nr. 8-9)

4. Două trepte ale raportării la real

2.- Se poate lesne observa că pe măsură ce înaintăm (sau, totuna, avem sentimentul că înaintăm) spre un final de istorie imposibil de intuit (în condițiile totalei imprevizibilități a următoarelor invenții sau perfecționări tehnologice care ar putea împlini, mai curând decât ne așteptăm, profetia cioraniană a "autodistrugerii eroice"), resimțim tot mai acut, prin compensație, nevoia recuperării unui trecut *autentic*. Adică a unei istorii pe cât posibil dezideologizate. O istorie *antropologică* și nu una strict *evenimențială*, cum încă e înțeleasă și practică de către majoritatea specialiștilor [Nu mai e un secret pentru nimeni că istoria, așa cum se practică azi, nu e decât o suită de interpretări subiective ale unor date, evenimente și fapte atribuite unor personaje eroice corespunzând unor necesități politico-ideologice. Istoria este opera (cu sens de manifestare epifanică) a unor eroi simbolici din tagma lui Cain sau Romulus - spirite active, voliționale, hotărâte, care nu se sfîșie să ucidă pentru a deschide drum seriei de provocări și răspunsuri care întemeiază mnemonic historia (de astă dată cu sens de poveste - istorisire - a unor întâmplări de demult). Abel și Remus rămân în umbra aruncată asupra lor de mecanismele înfrângerii ritualice - ca repere, totuși, ale unui etern sentiment de culpă în raport cu o justiție transistorică (sau metaistorică)]. Pe măsură ce simțim că ne alunecă trecutul de sub picioare, ne grăbim să-l restaurăm și să-l conservăm - atâta cât îl mai putem recupera din reminiscențe încă neînghițite de implacabila gură a timpului.

Adunăm în acest scop mărturii și le expunem în muzee ori le convertim în surogate cu funcții anamnezice pentru a ne demonstra nouă înșine (dar de la o vreme și unor... vizitatori extraterestri a căror prezență mitică devine din ce în ce mai familiară) că avem autenticitate [Noica însă atrage atenția că problema autenticității trebuie regândită prin prisma raportului dintre esență și fenomen. Un extraterestru, spune el în scrierea mai sus citată, n-ar putea înțelege o catedrală sau o piramidă fără niște explicații de genul "stai să vezi ce-au vrut oamenii", pe când în fața unei opere de Brâncuși (care "a sculptat infinitive lungi" - de exemplu Masa Tăcerii) ar trebui să spui doar "stai și vezi". (*Cuvânt împreună...* p. 249)]. Suntem deci prima generație care, pe măsură ce *aruncă* obiecte (în virtutea consumismului excesiv), *dezgroapă* obiecte. Ceea ce n-au făcut generațiile anterioare nouă - care, precum se știe, foloseau cu nonșalanță pietrele templelor la construcția altor temple sau convergeau ori resemnificau rituri străvechi (primordiale) în funcție de exigențele unor culte mito-religioase în continuă transformare. De fapt ei transferau sau transfigurau substanța, energia și informația cosmică (pe care le simțeau *la îndemână*) în module de existență exemplară care, în virtutea simbiozei conceptuale *imago mundi / imago dei*, devenea concretă, practică, pragmatică, perfect adaptată/aplicată timpului, spațiului și orizontului lor etnopsihologic. Nu simțeau nevoia conservării muzeistice a valorilor întrucât, evoluând, nu ieșeau din găoacea tradiției, nu părăseau o matrice existențială spre a se plia alteia - uneia confecționate din structuri vădit ideologice, într-un timp conștient (ostentativ) istoricizat, precum cea modernă.

Rezultă că atitudinea *afectiv-nostalgică* pe care o adoptăm față de exponatele din muzee adâncește condiția noastră de prizonieri ai unor stereotipuri de gândire și de expresie îndelung cultivate la școala pozitivismului. E ca și cum am păstra în formol, spre hrana unei memorii restaurate și meticolos clasate

Omu sărac și rău de lucru
I păcat să-i cânte cucu.

Colecția NICOLAE POP

2413

Legănaș de pălținaș,
Florile dalbe
În leagăn cine-i culcat?
Florile dalbe
Fiul Sfânt înfășurat
C-o fașie de mătăasă
Împletită-n cinci și-n șasă
De mână de-Mpărâteasă.
Voie bună și-o colindă
Și colacu până-n grindă.
De la Floare Vezentan, 80 ani, 1994, Apa

Colecția CORNEL COMȘA
și LUCIAN COMȘA

Colinde din Comăna (Brașov)

2414

Colind pentru cioban

Câncii-is dalghi și frumoși,
Florile-n dalbe lemn de măr
Dar nu-s dalghi tot de flori
Că sunt dalghi și de oi.
Bun păstor cine le este?
Este Ion, bun păstor.
El le zice fluier lung,
Oile mai tari se duc,
El le zice fluier scurt,
Oile mai tari se frâng.
Mare vânt s-o scociorât
Ca din cer până-n pământ,
Oile s-au spăimântat,
Mare zgheret or zgherat.
D-ale cui-s-aceste oi?
D-ale mele ș-ale tale:
Eu le port și le păzesc,
Tu le crești și le-nmulțești.
Să hii, gazdă, sănătoasă,
Să ne dai cinste frumoasă.

De la Ileana Gh. Grindan, Comăna de Jos,
35 ani, 1958

2415

Colind de flăcău

Colo-n jos și mai în josu
Florile-n dalbe lemn de măr
Este-o stavă de juncani,
De juncani, de cai gălbani.
Prin mijlocu stăvierii
Plimbă-și murgu, nebunu,
Sare-n vânt, sare-n pământ.
O, ho, ho! Murguțul meu,
Nu trânti pe Ion al tău
Că-i micuț/voinic și cade rău.

De la Iacov Mija, 84 ani, Comăna de Jos, 2002

2416

Colinde de fată

Suroro Marie,
Vestea ți-a mers
Sus la-mpărăție
Ca ție să-ți vie
Tot flori roșioare
Și mohoricioare
Și tu să le pui
Pe un cal din cei buni...

De la Ileana Ramba, 73 ani,
Comăna de Jos, 1985

2417

Colo-n sus și mai în susu
Măru-i cu florile-n dalbe
Cântă-n susu și frumosu
Printre ierburi gherșinelu.
Nime-n lume nu-l aude
Numa Ileana, doi ochi negri.
- Tu Ileano, să te gați-i,
Să te gați să te gătești-i,
Să cununi și să botezi-i
Și de-i fină - vatra-i plină
Și de-i fin - vatra-i cu vin.

De la Ioan Mija, 46 ani, Comăna de Sus,
1999

2418

Colinda gazdei

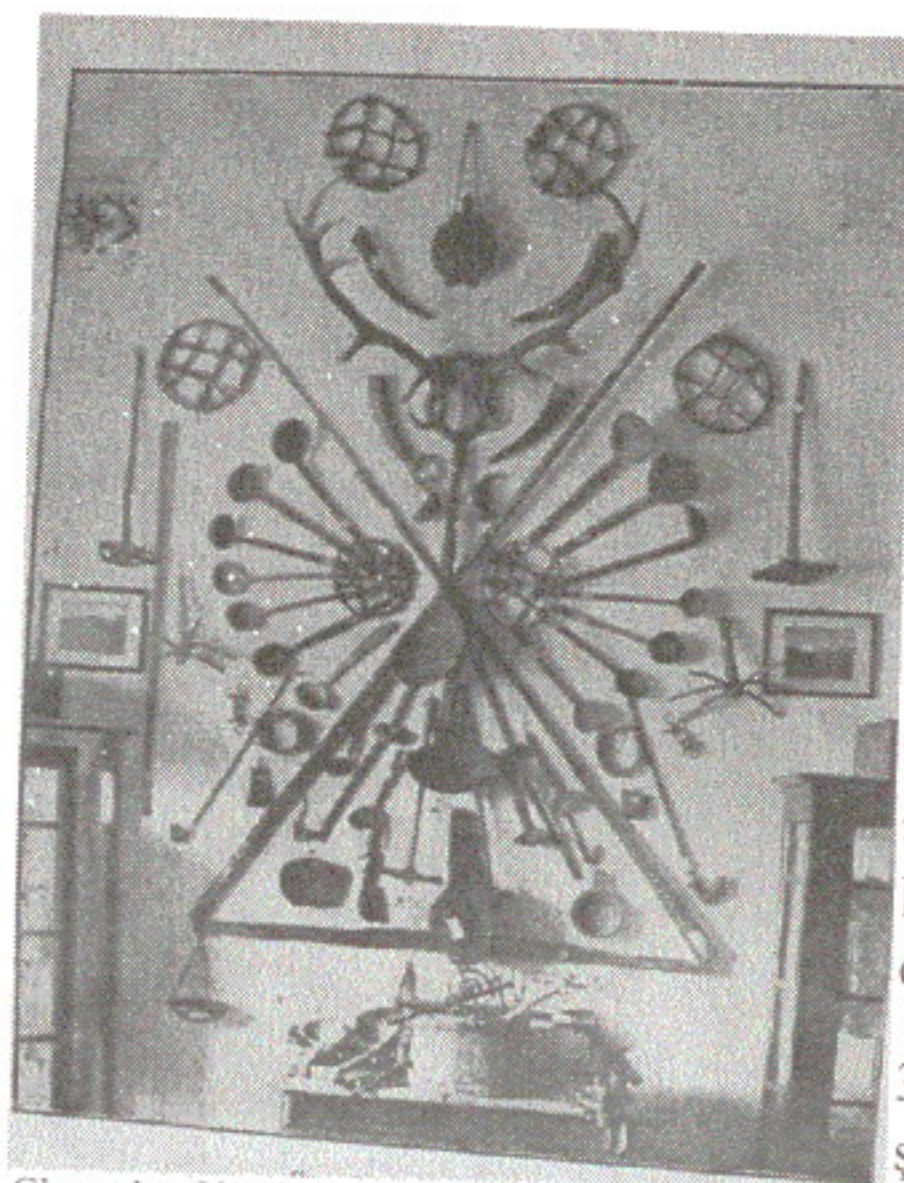
Dinaintea 'cestor curți
Florile-n dalbe lemn de măr
'Cestor porți și 'cestor curți
Suntu-și, gazdă, vreo doi meri,
Vreo doi meri și vreo doi peri.
La umbrele merilor
Suntu-și, gazdă, mese-ntinse,
Mese-ntinse, jețuri scrise
Și făclii galbene-aprinse.
Dar la mese cine șade?
Șade gazda, cest om bun;
Nu șade, ci mi se-nchină
C-un pahar de vin în mână.
Pe buza paharului
Scris e raza soarelui,
Pe fundul paharului
Scris e spicul grâului.
Să fii, gazdă, sănătoasă,
Să ne primești bucuroasă
C-un colac de grâu curat
Și cu-o pece de porc gras
Și-o sticluță de rachiu
Ca la anu să mai viu.

De la Ion Cioflec, 53 ani, Comăna de Jos, 1972.

2419

Colinda gazdei de turcă

Sub umbrele pomului
Florile-n dalbe lemn de măr

Gheorghe Vornicu: Obiecte păcurărești; expoziția Muzeului Sighet, 1927

hermeneutic spre uzul generațiilor viitoare, câte o ciosvârtă dintr-un cadavru (fie el și mumificat). Fără să știm (fără să ne intereseze, de fapt) dacă "relicva" a aparținut cândva unui trup care să fi avut (dar să fi avut oare?) și un suflet. Fiindcă nu ne interesează de fapt *realul*, ci doar *proiecția noastră despre real*. Noi nu vedem (nu percepem/nu intuim) încărcătura mito-simbolică, ci doar încărcătura istorică/factologică a actelor trecutului. Nu intrăm în legătură cu lucrurile, ci numai cu denumirile și definițiile lor științifice - cu etichetele lor.

3.- Din aceleași cauze, specialiștii în științele sociale uzează de numeroase analogii derivative (regresive) pripite și sunt stăpâniți de o permanentă ispită a

generalizărilor antropologice care conduc sistematic la concluzii false [Despre "ispita generalizării antropologice" vezi *Creștinismul cosmic...*, p. 337]. De pildă, deși există suficiente mărturii arheologice, etnologice, lingvistice sau mitologice că a existat un lung proces de conviețuire și de aculturație între populațiile neolitice și triburile migratoare indo-europene (proces în care nu se știe precis cine pe cine "a asimilat"), specialiștii nu încetează să caute dovezi ale tranziției violente (urme de distrugeri, ucideri, deplasări de populație etc.) în urma căreia vechea civilizație matrifocală trebuie să fi fost imediat, complet și definitiv înlocuită de cea patriarhală indo-europeană. Și pentru că aceasta din urmă e considerată în unanimitate (dar fără nici un temei axiologic), drept superioară celeilalte (care, precum am spus, e interpretată unilateral și adesea fals), rezultă că mersul istoriei impune *cu necesitate*, prin chiar mijloacele sale efective, legea progresului.

Mai mult: deși numeroase documente arheologice demonstrează că civilizația neolitică a fost una pașnică, creatoare, stabilă, modelată de un profund sentiment religios, conștientă de echilibrul cosmic al contrariilor (*coincidentia oppositorum*) și al unității în diversitate, continuă să-i fie aplicată mecanic sigla concepției noastre privind omniprezența agresivității și violenței sociale [De la o vreme, chiar și unii istorici au început să recunoască cu o jumătate de gură că între "modele și obsesiile moderne" cu care sunt analizate perioadele preistorice se află și această viziune conflictuală, istoricizantă, asupra fenomenelor. "În orice caz, se spune în *Tratatul de istorie* editat de Academie, aspectul frământat al evoluției "culturilor" neo-eneolitice nu reflectă doar stări conflictuale, care ar constitui "istoria" acestei epoci, ci mai degrabă fenomene arheologice a căror explicație se poate obține mai lesne prin intermediul antropologiei culturale și sociale decât prin concepte istoricizante (*Istoria românilor*, București, Editura Enciclopedică, 2001, vol.I, p. 122)]. Aceasta deși se știe că aproape toate conflictele între oameni sunt cauzate de un prea dezvoltat simț al proprietății - fie că e vorba de proprietatea obiectelor, fie a calităților sau opiniilor - sentiment generat și întreținut istoric, prin educație (prin enculturație), și că în epoca neolitică proprietatea era aproape în exclusivitate obștească iar ierarhia socială încă neconstituită. Nu mai punem la socoteală faptul că, cel puțin în zona despre care vorbim, resursele existențiale erau practic nelimitate (și deci nimeni nu era tentat să râvnească la avutul altuia), fapt pentru care riscul conflictelor tindea spre zero [Celebrul egoism înăscut al copilului, pe care psihologia modernă bate atâta monedă, nu e probabil nici el decât efectul unei proiecții mentale procesate printr-o falsă analogie. Să ținem seamă că suntem educați din cea mai fragedă pruncie în spiritul competiției, înfruntării, bătăliei. Iar de la o vreme cea mai obișnuită hrană pentru imaginarul copiilor o constituie scenele de luptă computerizate din ce în ce mai sofisticate și mai excitante. *Luptă! ucide! învinge! elimină-ți dușmanii (sau adversarii)!* acestea par a fi laimotivele oricărui basm pentru copii, ca și ale oricărui joc de pe web (care de la o vreme înlocuiește și el basmul clasic). Pentru a fi *number one* (idealul paideic al zilelor noastre) trebuie să-i anihilezi (să-i depășești)cu

*Vin oile de la munte
Cu stelute albe-n frunte.*

orice preț pe cei cu care alergi în arenă. Toți contra unul, unul contra toți, *bellum omnium contra omnes*.]

5.- Efectele complexului de inferioritate

4.- În ce ne privește pe noi, românii, mai există un factor perturbator. Dintr-un îndelung cultivat complex de inferioritate etnică, savanții noștri nu pot pleca în ruptul capului de la ideea că un fenomen primordial s-a putut petrece în chiar spațiul nostru de origine. Probabil și din teama de a nu fi suspectați de lipsă de erudiție (ce savant ești dacă nu cauți filiații și linii de difuziune?), de naționalism ori, Doamne ferește, de vreun afront pe care l-ar putea aduce colegilor lor occidentali dacă le-ar contrazice teoriile, ei sunt gata să ignore sau chiar să conteste până și dovezile certe ale autohtonității. Și nu numai în domeniu istoric. Precum se știe, aproape toți filologii noștri (dialectologi, etimologiști, istorici ai limbii etc.) se întrec în a căuta originea unor cuvinte, expresii sau structuri gramaticale în orice altă limbă decât cea vorbită într-un orizont diacronic pe teritoriul nostru de origine (până și pentru zgârcitele etimologii de substrat, în DEX figurează fatidica formulă "cf. alb." - conform, adică, cuvântului albanez cutare); toate datinile, obiceiurile, credințele, riturile noastre au, conform etnologilor școliți în Occident, origini dintre cele mai bizare, numai autohtone nu sunt; orice carte de istorie am deschide la capitolul începuturilor, vom găsi indicații asupra surselor (originilor) și modelelor actelor și faptelor de civilizație umană exclusiv în afara spațiului românesc. De aici și o sumedenie de analogii pripite și de concluzii cel puțin discutabile: că civilizația neolitică dezvoltată pe teritoriul țării noastre nu poate fi decât opera unor populații venite din Anatolia sau Mesopotamia; că tehnologia prelucrării fierului la daco-geți e de origine sau de influență celtică; că până și deprinderea de a gândi ne vine din altă parte - de la greci. Când Nicolae Vlăssă a descoperit tăblițele de la Tărtăria s-a grăbit să le atribuie - desigur, după consultarea unor "directori de opinie" din vest și după aplicarea stereotipă a așa numitei "cronologii de contact" - o filiație mesopotamiană (prin compararea "scrierii" lor cu cea de pe tabletele de la Uruk-Warka IV și Djemdet Nasr din perioada proto-literată)[Vezi *Istoria românilor* vol.1, p.184, unde se specifică sec, fără nici o luare de atitudine, că "incompatibilități cronologice se opun acestei apropieri" (între tăblițele de la Tărtăria și scrierile de la Uruk, n.n.)], întrucât i s-a părut imposibil ca neciopliții locuitori ai spațiului carpatic să fie în stare de asemenea creații. Sărind în ajutorul lui, câțiva dintre istoricii și arheologii străini (germanul Adam Falkenstein, englezul Sinclair Hood, ungarul Janos Makkay etc.) nu numai că i-au confirmat supozițiile, dar au furnizat și amănunte despre felul cum *trebuie să se fi petrecut* filiația: fie că tăblițele au fost aduse aici de niște negustori mesopotamieni interesați de exploatarea aurului din Transilvania (observați analogia cu situații din vremea noastră), fie că au fost confecționate de niscaiva preoți-magicieni locali care s-au străduit să imite niște creații ale "superiorilor" lor din Orientul Apropiat [Pentru amănunte vezi Rudgley, op. cit., p.59 sq.]. Iar când datarea cu carbon 14 (plus corecția) a stabilit că tăblițele de la Tărtăria sunt cu aproape două milenii mai vechi decât cele de la Uruk, s-a declanșat o adevărată bâlbâială între specialiști: ba că descoperirea nu are nici o relevanță (nefiind nici pe departe vorba de o formă de scriere), ba că datarea cu carbon 14 nu este certă (prilej pentru unii de a contesta vehement însăși folosirea acestei metode), ba că stratul în care au fost găsite tabletele aparține epocii bronzului etc.

Asta fiindcă cel mai adesea gradul de inteligență și creativitate al unei colectivități (IQ-ul comunitar) e evaluat după măsura în care *poate imita* un tip de cultură și civilizație considerat ca performant de către liderii de opinie ai zilei. Spun *considerat* pentru că evaluarea lui se face exclusiv după criterii subiective de factură mimetică (extrase, adică, din interiorul culturii dominante) pe baza studiului „științific” - istoric, sociologic, biologic,

- Măi Ioa, stai și cugeți?
- Nu, numa' stau!

Este-un pat mare de brad.
Da'-n pat cine i culcat?
Da'-i culcat jupânul gazdă
Cu dalba de jupâneasă.
Iar dalba de jupâneasă
Iese-afară, intră-n casă,
Intră-n casă, pune masă,
Peste masă grâu revarsă,
Peste grâu colaci de grâu
Și-o mână de bani mărunți
Să le-mpart la cei mulți.

De la Ion Fătu, 25 ani, Comana de Jos, 1955

2420

Colind de vânător

Se roagă, se roagă
Negri vânători.
Pentru ce se roagă
Branștile lor?
Că sunt fiare multe,
Multe și mărunte.
Da' cini să le poarte?
Cel cu tresticare.
Masa dumitale
Cunună, munumă,
Rari, la zile mari,
La o zi numită
Și la mai mulți ani.

De la Achim Frâncu, 83 ani, Comăna de Sus, 1961.

2421

D'ale cui s-aceste case?

D'ale cui s-aceste case
Florile-n dalbe lemn de măr
Așa mândre și frumoase?
Prin-năuntru-s zugrăvite,
Prin afară poleite,
Mese-ntinse, jețuri scrise
Și făclii galbene-aprinse.
Da' la mese cine șade?
Șade gazda-acestor case.
Nu șade ci mi se-nchină
C-un pahar de vin în mână,
În mâna dreaptă o găleată,
În cea stângă o ulcică.
Din găleată ce răsare?
Busuiocul fetelor,
Izma creață babelor
Și scăieți băieților.

De la Ioan Mija, 46 ani, Comăna de Sus, 1999.

2422

Cheamă-ne, găzdoaie, -n casă

Cheamă-ne, găzdoaie, -n casă
Colindăm Doamne
C-afară plouă de varsă

Și ne pică picurile
Pe la toate streșinile
Și calu mi-a ciumpăvit.
Calu trebui' potcovit
Cu potcoave de slănină
Și cu cuie de cârnat
Și cu frâu de cârtaboș.
Hei și mai bună
Seara d'astă seară
La mulți ani!

De la Rozalia Șerbănescu, 75 ani,
Comăna de Sus, 2000.

2423

Din Raiul cel luminos

Din Raiul cel luminos
A sosit astăzi Christos
Înconjurat de îngerăși
Ca să-și caute sălaș.
Soare, lună, mii de stele
Strălucesc mai cu putere,
Toate-n lume au săltat
De Domnul când au aflat.
Numai omul păcătos
Le-a făcut toate pe dos:
El ușa și-a încuiat,
Sălaș Domnului n-a dat.
Iară noi, oameni buni,
Am venit să vă vestim
Că azi e ziua de Crăciun
Precum îngerii ne spun.

De la Rozalia Șerbănescu, 75 ani,
Comăna de Sus, 2000.

2424

Sus, în naltul ceriului

Sus, în naltul ceriului,
La scaunul Domnului,
La scaun de judecată
Unde merge lumea toată,
Îngenuncheat-a Sfânta Vineri,
Îngenunchea și se ruga:
- Știi, Doamne, când m-ai trimis
Pământul ca să-l botez,
Pe păgâni să-i creștinez?
Toți s-au dat botezului,
Toți s-au închinat Domnului,
Numai una nu s-a dat botezului,
Nu s-a-nchinat Domnului,
Cetatea Irodului.
Și pe mine prinsu-m-a,
Prinsu-m-a, legatu-m-a
Și-am făcut cum am putut
La Tine, Doamne, am venit
Să-ți cer sfinții-n ajutor,
Pe Irod ca să-l omor.
Tu, Doamne, m-ai ascultat,
Sfinții-n ajutor mi-ai dat:
Pe Ilie, Sânt Ilie

psihologic, antropologic etc. - al unor izvoare adesea incomplete, restrictive sau deformatoare.

Multă sudoare a curs și mai curge încă la noi pentru a demonstra nu *originalitatea și performanțele de gândire* ale locuitorilor acestui spațiu ci, dimpotrivă, *faptul că matricea etnică românească e capabilă să primească influențele (modelatoare sau catalitice) ale culturii și civilizației vest-europene*. Că se poate, adică, sincroniza nivelului ei de creativitate și de producție economică, morală, culturală, religioasă etc., ori chiar că poate imita, atât în spirit cât și în literă, modelul ei existențial.

Astfel, încă din perioada cristalizării conceptului de cultură, tradițiile noastre etno-folclorice au fost raportate exclusiv la obârșia culturală greco-romană - considerată ca unică fondatoare a culturii europene. Devenise la un moment dat un fel de mândrie națională a identifica, pe baza unui comparativism schematic și a unei perspective metodologice reduționiste (pozitivist-difuzioniste), analogii între un motiv etnologic românesc și unul aflat pe rafturile sau în sertarele acestui patrimoniu istoric sau arheologic, evaluat și el dintr-o perspectivă apăsătoare *istorică*. Nu e de mirare că s-a și produs la un moment dat ceea ce Blaga numea „revolta fondului nostru nelatin”, adică situarea perspectivei de cercetare în zona tracismului - care însă, la rândul lui, a monopolizat și adesea a deformat până la nerecunoaștere structura internă a spiritualității românești.

6.- În căutarea originilor

Etnotipul românesc este rezultatul unei conviețuiri multimilenare a *aceleiași* populații în *unul și același* topos, structurat în jurul unui axis cu valențe ordonatoare și orientat spre receptarea semnalelor divinității. Fie că a asimilat, fie că a fost asimilată în timp de tipuri etnice sau religioase diferite (dar ce înseamnă, de fapt, *a asimila* sau *a fi asimilat* decât o continuitate normată și proporționată social a vechilor structuri în cadrele unor noi semnificații istorico-religioase? [Fapt pentru care putem spune, spre exemplu, folosind expresia lui Blaga, că ideologia creștină „a asimilat tot ce a învins”. Sau mai bine zis ea „a învins prin concesii” (*Trilogia cunoașterii - Eonul dogmatic; Cunoașterea luciferică; Cenzura transcendentă* - în: *Opere*, vol. 8, București, Editura Minerva, 1983, p.208).]), populația din acest spațiu a rămas credincioasă semnelor și semnalelor cosmice care au modelat în timp specificul ei spiritual. Specific fundamentat pe datini, obiceiuri și rituri cu rădăcini *in illo tempore*, care au primit în cele din urmă, după expresia aceluiași Blaga, configurația *Spațiului Mioritic*.

Toate acestea reies cu ușurință dintr-o analiză atentă și aplicată a stratului, dar mai ales a substratului spiritual al societății românești tradiționale. S-au păstrat până astăzi elemente mito-simbolice care trimit în timp spre o fază extrem de veche a constituirii umanității - elemente care converg în mod demonstrativ cu cele mai arhaice patternuri identificate de etnologi în arealuri definind din punct de vedere antropogenetic începuturile civilizației. Este poate și motivul pentru care societatea românească se dovedește până astăzi mai prudentă în fața schimbărilor existențiale radicale, mai conservatoare în privința datinilor, deschisă mai degrabă spre potențialitate/posibilitate providențială decât spre efectivitate pragmatică [De remarcat construcțiile filosofice pe această temă - cea a raportului dintre potențialitate și actualizare - în gândirea unor filosofi români ca Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Stefan Lupascu, Constantin Noica și alții. Vezi însă și răstălmăcirea, din perspectivă globalizatoare, a structurii acestui raport în luările de poziție ale unor exegeți contemporani care-l privesc, printr-o grilă exclusivist pragmatică, ca o piedică stând în calea integrării mondiale a României.].

Fiindcă atunci când istoria se mișcă încet, abia scârțâind din țâțâni, ca în societățile primitive sau tradiționale [Pentru o paralelă conceptuală între societatea primitivă (arhaică) și societatea tradițională vezi *Constelația magiului*, p. 38-39], rânduiețile rămân în loc

Patru ochi,

Patru picioare,

Douăzecișipatru de unghișoare.

cu o uimitoare tenacitate. Orice încălcare a unui rit, orice știrbire a unui simbol, orice abatere de la o lege nescrisă (lege a firii) erau susceptibile de grave pedepse providențiale. Ceea ce totuși răvășește, în răstimpuri, cuibul mentalității comunitare este fie un eveniment cosmic major (un semn de la Dumnezeu - sau, altfel spus, un fenomen de sincronicitate, în spiritul relației Jung-Pauli), fie o învățătură nouă adusă de vreun pelerin providențial (cu condiția ca acesta să fie un bun cunoscător al psihologiei mulțimii și al tradiției locului - de regulă un profet religios - pentru a putea convinge comunitatea), fie năvala catastrofică asupra lor a unor străini - trimiși, la cumpene de veac, de Dumnezeu sau de diavol (mai des de diavol), să le cerce tăria și statornicia credinței. Iar atunci se produce o contaminare (pozitivă sau negativă) de sensuri și simboluri care conduce în cele din urmă la resemnificarea - religioasă sau ideologică - a unor rituri străvechi.

Ioan Nădișan: Meșterul olar Tănase Cocean din Săcel, 1976

Desigur, nu e ușor de identificat spațiul ori timpul de imersie a modelelor din care s-a cristalizat această gândire fondatoare. Așa cum spune Eliade, documentele istorice și arheologice sunt îndeobște opace atunci când e vorba de fenomene spiritual-simbolice (fenomene care mai degrabă se luminează și se lămuresc sub incidența gândirii dogmatice sau mitico-magice [Există trei tipuri (modalități logice) de gândire asumate de către om de-a lungul evoluției sale intelectuale: o gândire mitico-magică, una dogmatică și una raționalist-științifică. Din nefericire, astăzi e folosită numai ultima, motiv pentru care nu pot fi intuite sau percepute decât în mod cu totul excepțional realitățile extrarationale și extrasenzoriale. Precum se știe, gândirea mitico-magică (numită de unii, cu conotații restrictive de sens, și gândire simbolică sau gândire sălbatică) nu e nici "prerațională" și nici "prelogică" (cum nu e, de altfel, nici gândirea dogmatică), ci doar altfel structurată în jurul axei determinismului (a raportului cauză-efect). Pentru o analiză a caracteristicilor ei, vezi Lucian Blaga, *Despre gândirea magică*, Ed. Fundației, Buc., 1941. Pentru raporturile instituite de adoptarea și aplicarea ei în societatea tradițională românească, vezi Vasile Avram, *Constelația magicului*, UCN 1994.], dincolo de hotarele raționalității istorice) și, din nefericire, cum observă același Eliade, nu sunt fosilizabile.

Dar nu atât precizia documentară importă aici cât o anume abordare hermeneutică vizând densitatea, intensitatea și calitatea elementelor gândirii care caracterizează și modelează un areal cultural. Cele care transcend atât categoriile de timp, spațiu și cauzalitate, cât și pe cea de originalitate cu care operează de regulă gândirea modernă. Fiindcă, trebuie spus, conceptul de originalitate, cristalizat relativ târziu - abia în epoca modernă el capătă relevanță auctorială - devine inoperant în analiza creației societăților tradiționale, pentru care important este nu cine a creat o anume operă ci doar ce relevanță existențială are ea și cât e de aptă a exprima o aspirație fundamentală a comunității în care a emers. Motivele esențiale sunt un bun comun al umanității și nimeni nu și-ar fi pus, în societatea tradițională, problema vechimii, autenticității sau paternității unei idei sau a unui simbol. Ele aparțin în ultimă instanță sacrului - divinității - ca elemente ale Logosului creator.

(Continuare în nr. următor)

Să-ți hie de bine,
Să nu stăie-n tine.

Ce tuna și fulgera,
Păgânii se-ncreștina

De la Rozalia Șerbănescu, 75 ani,
Comăna de Sus, 2000.

2425

Împrejurul Soarelui

Sus, în naltul ceriului,
Împrejurul Soarelui
Este un tron aurit
Tot cu stele-mpodobit
Și-naintea tronului
Șade Maica Domnului
Și-n tron șade Dumnezeu,
Judecă pe robul Său.
- Știi tu, -Adame, ce ți-am spus
Eu în rai când te-am adus?
Din toți pomii te-am lăsat
Poamele de le-ai mâncat,
Dintr-unul nu te-am lăsat,
Măru-n gură l-ai băgat,
Gura ți s-a-nveninat
Și-n păcat ne-ai cufundat.
Pentru tine, moș Adame,
Am răbdat chiroane-n palme,
În palme și în călcăie.
Mila Domnului să fie
De acum până-n vecie.

De la Rozalia Șerbănescu, 75 ani,
Comăna de Sus, 2000.

2426

Coborât-a, coborât

Coborât-a, coborât
Bună seara,
Bună seara lui Crăciun
Domnul Sfânt pe-acest pământ
Pe turnu bisericii
La icoana Precestii.
Icoanele L-o-ntrebat:
- Ce veste-ai adus în sat?
- Veste bună și mai este,
S-a născut Christos în iesle!
Iar magii cum au aflat
Cu daruri L-au căutat,
Aur, smirnă și tămâie -
Mila Domnului să fie
De acum până-n vecie.

De la Ioan Mja, 46 ani, Comăna de Sus,
1999.

2427

Colo jos

Colo jos, Doamne, mai jos
Colindăm, Doamne, colind
Este-o dalbă mănăstire.
Dar într-înșă cin' ședează
Stătea Maica Precesta